

אונאה יותר משתות 2

אונאה יותר משתות- ביטול מקח

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נ עמוד ב

**אמר רבא, הלכתא: פחות משתות - נקנה מקח, יותר על שתות - ביטול מקח.
שתות - קנה ומחזיר אונאה, וזה וזה בכדי שיראה לתגר או לקרובו.**

שניהם יכולים לחזור

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נ עמוד ב

איבעיא להו: בטול מקח לרבנן לעולם חוזר, או דלמא בכדי שיראה לתגר או לקרובו? ואם תמצא לומר בכדי שיראה לתגר או לקרובו, מה איכא בין שתות ליתר על שתות? - איכא, דאילו שתות - מי שנתאנה חוזר, ואילו יתר על שתות - שניהם חוזרים.

תוס- האם יש מכר בכלל באונאה יותר משתות

תוספות מסכת בבא מציעא דף נ עמוד ב

ואילו יתר על שתות שניהם חוזרי' - וא"ת דבפרק הספינה (ב"ב דף פג: ושם פד. ד"ה אי לא) אמר רב חסדא מכר לו שוה ה' בו' והוקר ועמד על ח' לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר דאמר ליה לוקח אי לאו דאוניתני לא מצית הדר בכ' כו' וה"נ אמאי מאנה יכול לחזור נימא ליה נמי המתאנה אי לאו דאוניתני כו' וי"ל דהכא כיון שהוא יותר משתות ה"ל רחוק מן המקח יותר מדאי וכאילו לא מכר כלל דה"ל כיון ונמצא חומץ חומץ ונמצא יין דשניהם חוזרין (שם דף פג:)

וה"ר יצחק בר' מרדכי תירץ דהתם כשאין הלוקח תובע אונאתו לכך אין המוכר יכול לחזור בו אבל הכא מיירי כשמתאנה תובע אונאתו ולכך המאנה יכול לבטל המקח.

אונאה יותר
משתות

דין באונאה

מקח טעות

והמתאנה יכול
לבטל את המקח
-ריב"ם

ולכן גם המאנה
יכול לבטל המקח
- תוס

דין באונאה שבטל המקח (ולא מקח טעות)

רמב"ם הלכות מכירה פרק יב הלכה ד

היתה ההונייה יתירה על השתות בכל שהוא, כגון שמכר שוה ששים בחמשים פחות פרוטה בטל מקח, והמתאנה יכול להחזיר החפץ ולא יקנה כלל, אבל המאנה אותו אינו יכול לחזור אם רצה זה וקבל, ואף על פי שבטל המקח אין המאנה חייב להחזיר עד שתהיה ההונייה יתר על פרוטה, היתה פרוטה בשוה אינו מחזיר שאינ הונייה לפרוטות.

משמע שיש מקח טעות, אלא שלא תהא חוטא נשכר

רמב"ם הלכות מכירה פרק יב (אחרי דיון על זמן חזרה, ואונאה במטבע)

הלכה יג- המוכר לחבירו שוה ארבע בחמש שהרי המקח בטל כמו שביארנו ולא הספיק להראות לתגר או לקרובו עד שהוקר ועמד בשבע, לוקח יכול לחזור בו ולא המוכר, שהרי הלוקח אומר למוכר אילו לא הוניתני לא היית יכול לחזור ועתה שהוניתני תחזור היאך יהיה החוטא נשכר.

הלכה יד- וכן מוכר שמכר שוה חמש בארבע וזל ועמד בשלש, מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח, שהרי אומר לו המוכר ללוקח לא מפני שהוניתני תחזור בך.

הלכה טו- המוכר שוה חמש בשש ולא הספיק להראותו עד שהוקר ועמד בשמונה, הרי המוכר חייב להחזיר האחת של הוניה שהרי נקנה המקח וחייב להחזיר וכשהוקר ברשות לוקח הוקיר, וכן אם מכר שוה שש בחמש והוזלו ועמדו על שלש, הרי הלוקח חייב להחזיר סלע אחת של הוניה, שהרי נקנה המקח וברשות הלוקח הוזל.

אונאה יותר משתות

דין באונאה

מקח טעות

המקח קיים,
והמתאנה יכול לבטל
את המקח אם הוא
רוצה -ריב"ם

והמכר בטל מעצמו
מדין אונאה,
והמתאנה מחליט
-רמב"ם

ולכן גם המתאנה יכול
לבטל המקח
- תוס

אין אונאה לפרוטות,
ולכן אפילו יותר משתות,
אם האונאה פרוטה, אין
חיוב להחזיר

המתאנה יכול
להחזיר, או למחול
שלא יהא חוטא נשכר

מעמד המקח באונאה יותר משתות- גמ ב"ב פג עמוד ב

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פג עמוד ב

גמ'. אמר רב חסדא: מכר לו שוה חמש בשש, והוקר ועמד על שמנה, מי נתאנה? לוקח, לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר, משום דא"ל: אילו לא אוניתן לא הוה מצית הדרת ברך, השתא דאוניתן מצית הדרת ברך?

ביטול מקח על ידי
המאנה

יותר משתות דין
באונאה

יותר משתות הוי
מקח טעות

המקח קיים,
והמתאנה יכול לבטל
את המקח אם הוא
רוצה -ריב"ם

מדין אונאה, והמתאנה
מחליט
-רמב"ם

ובאמת המאנה יכול
לחזור כיון שלא היה
מקח
-תוס ב"מ

רי"ף- מקח טעות, אבל לא יהא חוטא נשכר

רי"ף מסכת בבא בתרא מב עמוד א

וכד מעיינת בהא שמעתא לא סלקא בהאי סברא כל עיקר ומסתברא לן אנן דלא קיימא דרב חסדא אלא אליבא דמאן דאמר מי שהוטל עליו ידו על העליונה והא דרב חסדא ליתא דהא

קא פסק רבא הילכתא שתות קנה ומחזיר אונאה אלא מיהו כי ליתיה לדרב חסדא

בשתות הוא דליתיה אבל בביטול מקח כגון שמכר לו שוה ארבע בחמש ולא הספיק בכדי

שיראה לתגר או לקרובו עד שהוקרו ועמדו בשבע לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר דאמר ליה

לוקח למוכר אי לאו דאוניתן לא מצית הדרת בך השתא דאוניתן מצית הדרת בך ...

וטעמא דרב חסדא טעמא דמיסתבר הוא:

ביטול מקח על ידי
המאנה

יותר משתות דין
באונאה

יותר משתות הוי
מקח טעות

המקח קיים,
והמתאנה יכול לבטל
את המקח אם הוא
רוצה -ריב"ם

מדין אונאה, והמתאנה
מחליט
-רמב"ם

אבל בפועל לא
נותנים לו שלא יהא
חוטא נשכר
-רי"ף

ובאמת המאנה יכול
לחזור כיון שלא היה
מקח
-תוס ב"מ

רא"ש ב"ב ה:יד

והקשה ה"ר יונה ז"ל דהא דקאמר גמ' בפרק הזהב דאילו יותר משתות שניהן חוזרין אי אפשר לפרש כן דשניהן חוזרין סתמא קאמר וסתמא לאו בתובע אונאתו מיירי שהרי אין יכול לתבוע אונאתו ביותר משתות אלא או יבטל המקח או יתרצה בו דבאונאת שתות דוקא הוא דיכול לתבוע אונאתו הלכך אין להעמיד חזרת המאנה כשתובע המתאנה מה שאין יכול מן הדין לתבוע

- רבינו יונה מניח שאונאה יותר משתות ושתות שני דברים שונים באופן משמעותי. ואין דין החזרת אונאה ביותר משתות.

- שתות- דין אונאה

- יותר משתות- דין אחר

- ריב"ם מניח שעדיין קיים הדין של אונאת שתות של החזרת דמי האונאה גם ביותר משתות. אלא שזה יוצר מצב של אי התאמה בין העיסקה והתוצאה שזה לא מה שהמאנה הסכים עליו, והוא יכול לפרוש מכל העיסקה ולבטלה.

- שתות ויותר משתות- אותו דין אונאה

ר יונה- המקח מתלא תליא וקאי, ותלוי על דעת המתאנה

**ופירש ה"ר יונה ז"ל דהא דקאמר דשניהם חוזרין היינו כל זמן שהמתאנה יכול לחזור גם
המאנה יכול לחזור בו וה"ט דלא מצי א"ל אי לאו דאוניתן וכו' משום דאין חזרת המאנה
אלא משום לתא דחזרת המתאנה דמקח שיש בו טעות ביתר משתות מסתמא יחזור בו
המתאנה דכיון שאין יכול לתבוע אונאתו ודאי יבטל המקח שאין אדם מוחל על אונאה
יותר משתות ואפילו על אונאת שתות אין אדם מוחל הלכך כיון דמסתמא מקח טעות הוא
גם המאנה חוזר דהא לא שייך למימר אי לאו דאוניתן וכו' שהרי כנושא ונותן בלא משיכה
דמי אבל אם נתרצה המתאנה במכר אין המאנה יכול לחזור בו אחרי כן**

אם הוא תובע דמי האונאה, ממתי מחשבים חלות המכר?

(המשך) הכא דמסתמא כיון דהוקרו אין הלוקח עומד לחזור בו ומכל מקום לוקח יכול לחזור בו אף על פי שאין כאן עוד אונאה... **ואם אין הלוקח רוצה לחזור בו אלא תובע אונאתו מן המוכר יש אומרים שצריך להחזיר לו אונאתו דכיון שאם תבע קודם שהוקרו היה צריך להחזיר לו אונאה גם עתה נמי כשהוקרו ברשותא דידיה אייקור. וה"ר יונה ז"ל כתב שאין יכול לתבוע אונאתו דכיון שהיה יכול לחזור בו לא נתקיים המקח עד עתה ואין המתאנה יכול לתבוע אונאתו אלא כשיש שם אונאה בשעה שהמקח מתקיים. ועוד דקדק מלשון הטעם שנתן רב חסדא לדבריו דאם איתא דסבר רב חסדא דכל זמן שהלוקח חפץ במקח איגלאי מילתא שנתקיים המקח מתחלה ולעצמו הוקר א"כ למה ליה דדחיק ונסיב טעמא משום דא"ל אי לאו דאוניתן וכו' דה"ל למימר כיון דהשתא איתרצאי במקח ברשותי אייקר דאיגלאי מילתא למפרע שחל המקח מתחלה וחייב נמי ליתן דמי אונאתו אלא ודאי לא חל המקח אלא בשעה שמקיים אותו מי שנתאנה וע"כ למאי דבעי למימר דהא דרב חסדא תרוייהו מצי הדרי בהו לא אמרינן דחל המקח למפרע כשמקיים אותו עכשיו ורב חסדא לא פליג על סברא זו אלא בהא דקאמר שהמקח קיים לגבי מוכר שאין יכול לחזור אבל במאי דלא פליג לא פליג:**

רא"ש - מתלא תליא וקאי

רא"ש ב"ב ה:יד

ואף על גב דכ"ע באונאה {שתות} אין המאנה יכול לחזור בו שאני הכא שחזר המקח להיות בטול

מקח לגבי המוכר קודם שנתקיים המקח לגבי לוקח דהיינו בתוך בכדי שיראה לתגר או שיאמר

רוצה אני במקח הלכך גם המוכר יכול לחזור בו כיון שלא קיים הלוקח עדיין את המקח קמ"ל רב

חטא דאין יכול לחזור בו משום דא"ל אי לאו דאוניתני

ביטול מקח על ידי
המאנה

יותר משתות דין
באונאה

יותר משתות הוי מקח
טעות

המקח קיים,
והמתאנה יכול לבטל
את המקח אם הוא
רוצה -ריב"ם

מדין אונאה, והמתאנה
מחליט
-רמב"ם

מתלא תליא וקאי
לגמר דעת המתאנה
- רבינו יונה, רא"ש

אבל בפועל לא נותנים
לו שלא יהא חוטא
נשכר
-רי"ף

ובאמת המאנה יכול
לחזור כיון **שלא היה**
מקח
-תוס' ב"מ

אם התייקר הסחורה,
מן הסתם המתאנה
רוצה במכר, ולכן אין
המאנה יכול לבטל

ועד שרוצה המתאנה,
אין מכר עדיין (וגם
המאנה יכול לבטל)

נ"מ אפשרי: זמן חזרה ביותר משתות- לעולם, או עד שיראה לתגר

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נ עמוד ב

איבעיא להו: בטול מקח לרבנן לעולם חוזר, או דלמא בכדי שיראה לתגר או לקרובו?
ואם תמצא לומר בכדי שיראה לתגר או לקרובו, מה איכא בין שתות ליתר על שתות? -
איכא, דאילו שתות - מי שנתאנה חוזר, ואילו יתר על שתות - שניהם חוזרים. - מאי? -
תא שמע: חזרו לדברי חכמים. אי אמרת בשלמא בטול מקח לרבנן בכדי שיראה לתגר או
לקרובו, ולרבי טרפון כל היום - משום הכי חזרו. אלא אי אמרת **בטול מקח לרבנן לעולם**
חוזר, אמאי חזרו? בדברי טרפון ניחא להו טפי, דקא משוי להו אונאה כל היום ותו לא! -
בטול מקח לא שכיח. - **אמר רבא**, הלכתא: פחות משתות - נקנה מקח, **יותר על שתות -**
ביטול מקח. שתות - קנה ומחזיר אונאה, **וזה וזה בכדי שיראה לתגר או לקרובו**. תניא
כוותיה דרבא: אונאה פחות משתות - נקנה מקח, יתר על שתות - בטל מקח. שתות - קנה
ומחזיר אונאה, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר: יד מוכר על העליונה, רוצה - אומר
לו תן לי מקחי, או תן לי מה שאניתני. וזה וזה בכדי שיראה לתגר או לקרובו.

	<u>דין באונאה</u>		<u>נ"מ</u>		<u>מקח טעות</u>	
	רק המתאנה יכול, כי זה זכות למי שנתאנה		מאנה יכול לבטל המקח		גם המאנה יכול לבטל המקח, כי בעיקרון לא היה מקח כלל	
(אפשר שבמקרה כזאת המאנה יכול לומר שזה בכלל לא דומה לעסקה המקורי: ריב"ם - V רמב"ם - X	סביר שכן אפשר גם לבקש דמי האונאה, ולא לבטל המקח		החזרת דמי אונאה (ולא לבטל המקח)		לא היה מכר, ולכן אין אפשרות לבקש דמי אונאה	
	דין באונאה, ואין אונאה לפרוטות		אין אונאה לפרוטות		אם אין מקח, הפרוטה הזאת של המתאנה, ולא להחזיר הוי גזל	
	עד שיראה לתגר		זמן חזרה		חזרה לעולם, כיון שלא היה מכר	(לא בהכרח כי אפשר אחרי שיודע נתקיים (המקח)
			ביטול מקח בקרקע		וגם בקרקע בטל המקח	

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א

{אין אונאה לקרקעות והקדש} אמר רבא אמר רב חסא בעי רבי אמי: אונאה אין להם, ביטול

מקח יש להם או אין להן? - אמר רב נחמן, הדר אמר רב חסא פשיט רבי אמי: אונאה אין

להם, ביטול מקח יש להם. רבי יונה אמר: אהקדשות, רבי ירמיה אמר אקרקות, ותרוייהו

משמיה דרבי יוחנן אמרו: אונאה - אין להם, ביטול מקח - יש להן. מאן דאמר אהקדשות -

כל שכן אקרקות, מאן דאמר אקרקות - אבל אהקדשות לא, כדשמואל. דאמר שמואל:

הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה - מחולל.

רש"י מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א

יש להן או אין להם - מי אמרינן מאל תונו (ויקרא כה) הוא דאימעוט - והא לאו בכלל

אונאה הוא, אלא מקח טעות הוא,

או דלמא: כיון דלאו דבר שבמדה הוא, ולא אטעייה בדיבוריה - כשאר דין אונאה הוא.

	<u>דין באונאה</u>		<u>נ"מ</u>		<u>מקח טעות</u>	
	רק המתאנה יכול, כי זה זכות למי שנתאנה		מאנה יכול לבטל המקח		גם המתאנה יכול לבטל המקח, כי בעיקרון לא היה מקח כלל	
(אפשר שבמקרה כזאת המאנה יכול לומר שזה בכלל לא דומה לעסקה המקורי: ריב"ם-V רמב"ם-X)	סביר שכן אפשר גם לבקש דמי האונאה, ולא לבטל המקח		החזרת דמי אונאה (ולא לבטל המקח)		לא היה מכר, ולכן אין אפשרות לבקש דמי אונאה	
	דין באונאה, ואין אונאה לפרוטות		אין אונאה לפרוטות		אם אין מקח, הפרוטה הזאת של המתאנה, ולא להחזיר הוי גזל	
	עד שיראה לתגר		זמן חזרה		חזרה לעולם, כיון שלא היה מכר	(אפשר שאחרי שיודע נתקיים המקח)
(האם זה פשוט שאין אונאה בקרקעות?)	ואין אונאה בקרקעות -רש"י		ביטול מקח בקרקע		וגם בקרקע בטל המקח -רש"י	(האם פשוט שאין לחלק בין עסקעות קרקע ומטלטלין מבחינה מסחרית?)

אין אונאה לקרקעות

אין איסור אונאה לקרקעות

בבא מציעא דף נו עמוד א

מתני'. אלו דברים שאין להם אונאה העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות... גמ' מנהני מילי דתנו רבנן (ויקרא כה, יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה **מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד יצאו קרקעות שאינן מטלטלים** יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות דכתיב וכי תמכרו ממכר שגופו מכור וגופו קנוי יצאו שטרות שאין גופן מכור ואין גופן קנוי ואינן עומדין אלא לראיה שבהם.

תוספות מסכת בבא מציעא דף סא עמוד א

אם אינו ענין לנשך כסף שכבר נאמר לא תשיך - ... וי"ל למדרש כלל ופרט וכלל לא תשיך כלל כסף אוכל פרט כל דבר חזר וכלל מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון כו' **יצאו קרקעות שאינן מטלטלין**... והדאמר בערכין (דף לא. ושם) גבי בתי ערי חומה רבית גמורה היא והתורה התירה התם הלוח מעות על הקרקע **אבל קרקע בקרקע אפשר דשרי מן התורה**.

יש אונאה בקרקעות

רמב"ן ויקרא פרק כה פסוק יד

אל תונו - זו אונאת ממון, "במספר שנים אחר היובל". פשוטו של מקרא על אופניו, על האונאה בא להזהיר. כשתמכור או תקנה קרקע, דע כמה שנים יש עד היובל, ולפי השנים ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזיר לו בשנת היובל... אבל רבותינו אמרו (ב"מ נו א) שאין אונאה לקרקעות, שנאמר או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד, והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא. אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות מפשוטן, ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו....

ואני חושב עוד סברא, שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו, בין במטלטלים בין בקרקעות, שבהן דיבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל, שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו. אבל רבותינו חדשו באונאה תשלומים בשתות המקח, וביטול מקח ביותר משתות, ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות, מחילה, כמו שהיא מחילה במטלטלים בפחות משתות, אף על פי שהוא אסור להונות כן לדעת, אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו...

